

Váš dopis zn. / ze dne:

Číslo jednací

Vyřizuje / e-mail:

Místo / datum

UKFF/471430/2021-2

Mojmír Dočekal

Brno

10. 11. 2021

docekal@phil.muni.cz

4. února 2022

Posudek habilitační práce *Studies in information structure and reference*

Předložená habilitační práce se pohybuje mezi formální a experimentální lingvistikou. V obou těchto módech prokazuje její autor, Radek Šimík (RŠ), naprosto detailní a expertní znalost, která se projevuje jak v testovaných hypotézách, tak v experimentálních metodách, kterými je ověřuje. Jsem si jistý, že na poměry bohemistiky (i lingvistiky) se jedná o práci zcela výjimečnou (v tom nejlepším slova smyslu), a to především proto, že do českého prostředí přináší to nejlepší, co vyplynulo z experimentálního obratu ve formální lingvistice. Jedná se o práci v České republice revoluční; ačkoli lze od konce 90. let pozorovat nejen výrazná centra formální lingvistiky, ale i přibývající práce na poli psycholingvistiky i experimentální lingvistiky, v našem prostředí zatím nevznikla žádná práce, která by spojovala oba tyto aspekty na takto špičkové úrovni. Výjimečnost předložené habilitační práce samozřejmě souvisí s tím, že se nejedná o dílo jediného autora, nýbrž z velké většiny o kolektivně napsané články. Tyto jednotlivé kapitoly předložené habilitace vznikaly v průběhu minimálně šesti let a napsalo je kumulativně osm lingvistů včetně RŠ, což je nicméně naprosto pochopitelné, neboť výzkum na této úrovni je už zcela výjimečně dílem jednoho autora, stačí se podívat na program jakékoliv současné formálně nebo experimentálně orientované lingvistické konference. Autorský podíl RŠ je navíc majoritní, a to v každé koautorované kapitole předložené habilitace. Práce začíná velmi jasně a srozumitelně napsanou úvodní kapitolou (nekoautorovanou), která čtenáře provádí současným světem formální lingvistiky a soustředí se na témata, která jsou následně jednotlivě rozebrána v dílčích kapitolách. Tato kapitola by jistě mohla posloužit jako dobrý úvodní text pro seminář věnující se současným teoriím informační struktury, ale také teoriím reference nominálních frází. Ve svém posudku se dále budu věnovat hlavním teoretickým hypotézám i experimentálním metodám, které lze v habilitaci najít. Mou ambicí nicméně není rozebrat jednotlivé detaily, případně upozornit na drobné nedostatky (je jich pozoruhodně málo, což je evidentně důsledek velké pečlivosti autorů a především RŠ), to už přede mnou udělali recenzenti jednotlivých článků, ze kterých je habilitace poskládaná.

Schematicky tedy můžeme říci, že předložená habilitace se věnuje následujícím třem oblastem (dvě z nich velmi pěkně shrnuje jak první kapitola, tak v nejdůležitějších aspektech i závěr habilitace):

1. Vztah informační struktury k syntaktické a sémantické struktuře: RŠ se zde soustředí na takové mechanismy přirozeného jazyka, které Beaver a Clark (2003, 2009) nazývají pragmaticky fokusově senzitivní, tj. na ty, které na rozdíl od konvencionálně fokusově senzitivních operátorů jako *only*, *even* nebo *also* v angličtině pracujících přímo s fokusovým významem interagují s fokusovou informací nepřímo, prostřednictvím pragmatických mechanismů. Ve shodě s pragmaticky orientovanými teoriemi

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta

Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno, Česká republika

T: +420 549 49 1510, E: info@phil.muni.cz, W: www.phil.muni.cz

Bankovní spojení: KB Brno, ČÚ: 85636621/0100, IČ: 00216224, DIČ: CZ00216224

V odpovědi, prosím, uvádějte naše číslo jednací.

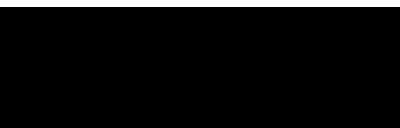
pak RŠ naprosto přesvědčivě ukazuje, že experimentální výsledky jasně podporují ty teorie, které vztah informační struktury k sémantice i syntaxi (např. změny linearizace) postulují velmi nepřímo a volně (alespoň pro ty operátory/konstrukce, které nejsou konvencionalně fokusově citlivé).

2. Formální sémantika a pragmatika holých a modifikovaných (modifikovaných především determinátorem nebo demonstrativem) nominálních frází. Dle mého názoru se v této části práce nachází centrum celé habilitace. Naprostou špičkou celého výzkumného programu této části je pak kapitola osm, *Definiteness, uniqueness, and maximality in languages with and without articles*, která původně vyšla v jednom z nejprestižnějších formálnělingvistických časopisů (a pro formální sémantiku zřejmě vůbec nejdůležitějším) *Journal of Semantics*, a to jako Šimík a Demian (2020). Tato kapitola naprosto exemplárně popisuje řadu experimentů, které komparativně (germánské jazyky vs. slovanské jazyky) zkoumaly interpretaci určitých popisů i holých NP. Nejpodstatnější výsledek (získaný pomocí tzv. covered box paradigm) je vyvrácení předchozích teoretických predikcí (podpořených původně i intuicí lingvistů) o *ι*-interpretaci topikálních holých NP ve slovanských jazycích. Tímto článkem (a potažmo celou habilitací) se RŠ zařazuje k těm experimentálním lingvistům (mezi jinými: Križ a Maldonado 2018; Kuhn 2020; Marty et al. 2015), kteří zkoumají takové interpretace, jež unikají jednoduché introspekci, a přesto jsou naprosto centrální pro současná teoretická zkoumání sémantiky a pragmatiky přirozeného jazyka.
3. Zkoumání toho, jak rozdílné metodologie získávání dat (spontánní jazykové projevy uložené v korpusech vs. typy judgment tasks; ale i porovnávání různých typů experimentálních metod) vedou k odlišným výsledkům. Tyto výsledky jsou ve většině případů navzájem rozumně slučitelné, ale v některých případech se zdá, že si odporují; nejmarkantnější je případ rozporu mezi závěry kapitoly sedm a kapitoly osm. Nicméně i v takovém případě se RŠ (případně i kolektivní spoluautoři) nesnaží takové kontradikce zamést pod koberec, ale sami na ně upozorňují a pojmenovávají minimálně jejich možné příčiny, většinou uvádí i možná experimentální pokračování, která by dokázala rozhodnout, která z možných alternativních hypotéz je nejlepší (viz např. příkladnou sekci Discussion v rámci sekce 5.3 osmé kapitoly).

Jednotlivé kapitoly předložené habilitace jsou (až na první a poslední kapitolu) nepřepřacovaným reprintem článků z těch nejprestižnějších formálnělingvistických časopisů, ale i ze sborníků z dobrých lingvistických konferencí. Datově čerpají ze slovanských jazyků (čeština, slovenština, polština, ruština), z germánských jazyků (němčina, angličtina), ale i z bantuských jazyků (awing, basaá). Jak je patrné z předchozího tematického shrnutí, lingvistické problémy, které jsou v předložené habilitaci řešeny, jsou podobně různorodé. Nevyčerpávající seznam těchto problémů následuje: (i) morfologické paralely mezi fokusem a zájmeny v basaá; (ii) exhaustivní presupozice spojená s fokusovou částicí LE v awing (a její vztah k sémanticky blízkým rozštěpeným větám); (iii) otázka po tom, zda jsou fokus a givenness vyjádřeny ve slovanských jazycích (čeština, polština, slovenština) změnou linearizace nebo prozodicky; (iv) interpretace holých nominálních frází (kontrastivně: germánské vs. slovanské jazyky); (v) interpretace českých holých NP vs. NP s demonstrativem. Tyto problémy jsou pak zpracovávány různorodými metodami, což do určité míry souvisí s tím, zda je daný jev v daném jazyce popsán natolik, aby bylo možné vytvořit experiment testující rozdílné predikce teorií aplikovaných na tento jev. Proto najdeme v této práci jak převážně experimentálně orientované studie (čtyři kapitoly), tak kapitoly stavějící na sběru dat (bantuské jazyky), ale i kapitoly pracující s daty vyselektovanými z korpusů (a následně lingvisticky zpracovanými). Samozřejmě nechybí

ani tradiční teoretická analýza dat získaných především introspektivně. Se zvolenou metodou pochopitelně souvisí i rozdílná míra ponoru: najdeme jak velmi precizně navržené série experimentů, tak značkování korpusových dat na základě intuice dvou rodilých mluvčích. Od toho se odvozuje i míra sofistikovanosti statistických analýz, která postupuje od nejjednoduššího chí kvadrát testu až po smíšené lineární modely a jejich komparaci. Ať už jsou ale jazyková data, metody, případně statistické nástroje jakkoliv různorodé, vždy jsou jasně přiřazeny k jednomu ze dvou hlavních teoretických témat zkoumaných v této habilitaci. Každá kapitola navíc vykazuje důkladnou a promyšlenou práci s literaturou (jak formální, tak tradiční) a v návaznosti na to pak jasně formulovanou výzkumnou otázku, testovanou pak většinou experimentálně. V případě nejasnosti, např. že by snad použitá teorie nebyla nejlepší možnou, je toto v práci vždy explicitně řečeno: např. poznámka 49 na s. 98 poctivě uvádí alternativní teorii sémantiky rozštěpených vět, která se (přínejmenším mně) zdá mít o něco méně problémů než v této kapitole použitý Velleman et al. (2012).

Souhrnem: jsem si naprosto jist tím, že tato práce je zcela vynikající habilitační prací, a to jak v bohemistice, tak v lingvistice (což plyne už z toho, že její kapitoly jsou publikované články z časopisů, které mají jedny z nejpřísnějších recenzních řízení v oboru). Jsem si rovněž jist, že to byl právě Radek Šimík, kdo odvedl většinu práce, která vyústila v tyto publikace. Předložená habilitace je vlastně zprávou o minimálně dvou výzkumných projektech, které Radek Šimík v minulých letech prováděl. Všechny části těchto výzkumných projektů vykazují nezpochybnitelné znaky nadstandardní lingvistické práce, v některých částech (viz výše) dokonce takové, která posunula celý obor formální a experimentální lingvistiky o kus dál. Proto zcela jednoznačně doporučuji tuto habilitační práci k dalšímu řízení.

doc. PhDr. Mojmir Dočekal, Ph.D.
Ústav jazykovědy a baltistiky MUNI

Reference

- Beaver, D. & B. Clark (2003). Always and only: Why not all focus-sensitive operators are alike. *Natural language semantics* 11(4), 323–362.
- Beaver, D. I. & B. Z. Clark (2009). *Sense and sensitivity: How focus determines meaning*, Volume 12. John Wiley & Sons.
- Križ, M. & M. Maldonado (2018). An experimental note on distributivity and scope. In *Linguistic evidence 2018*.
- Kuhn, J. (2020). Gather/numerous as a mass/count opposition. *Natural Language Semantics* 28(3), 225–253.
- Marty, P., E. Chemla, & B. Spector (2015). Phantom readings: The case of modified numerals. *Language, Cognition and Neuroscience* 30(4), 462–477.
- Šimík, R. & C. Demian (2020). Definiteness, uniqueness, and maximality in languages with and without articles. *Journal of Semantics* 37(3), 311–366.